

ADALÉK A BUGACI ERDŐK TÖRTÉNETÉHEZ

LACZAY TAMÁS
DR. SZODFRIDT ISTVÁN

Bugac község határa korábban, a II. világháborút megelőző időszakban, még Kecskemét város tulajdona volt, a határában fekvő kiterjedt erdőségeket is a város kezelte. Az erdőkben folyó hajdani gazdálkodás rendjét az 1888-as kelezésű, Vágó László főerdész által készített, Bedő Albert akkori főerdőmester jóváhagyó záradékával ellátott és a kecskeméti megyei levéltárban fellelhető üzemterv előírásai alapján ismerhetjük meg. Mivel a korábbi gazdálkodás a mai erdők képén is megmutatkozik, érdemes és nem haszontalan az üzemterv előírásait áttekintenünk.

A Bugac környéki erdők kezelési egységet alkottak a hozzájuk tartozó pusztával. A község határában fekvő ún. Monostor-pusztát, a közlegelőt és az erdőt a város 1796-ban vette meg 19 tulajdonostól. A megvásárolt birtok akkor 11,7 ezer kh területet foglalt magában. Az erdők másik részét hordozó Bugac puszta először 1810-ben zálogként jutott a város kezelésébe, később a város lakói 1868-ban örökáron meg is vették a birtokot. Területe 8205 kh kiterjedésű volt.

Az erdőbirtokkal együtt vásárolta meg a város az erdőre és mezőgazdasági területekre vonatkozó vadászati jogot is, ezt a kecskeméti vadásztársaság vette bérbe évi, akkori pénzben kifejezett 157 forint 56 krajcárért. A megvásárlás idején az erdők nagyrészt Félegyháza város lakosságának a tüzifaellátását szolgálták. A leírás szerint elég romlott állapotban lehettek, mert bőven voltak bennük homoktippán gyepvel borított füves térségek. Ezeket később erdősítéssel tüntették el. Az erdősítések fő fajtája a kanadai nyár volt, mellette szórva nyosan az akác kapott helyet. A régebben keletkezett erdők uralkodó faneme a fekete, rezgő, kanadai és jegenyenyár volt. A megvásárolt erdők növekedése rossznak volt minősíthető, ennek okát az üzemtervező a gyér záródásnak és a gyenge talajtulajdonságnak tulajdonította.

Az erdőket a megvásárlás előtt minden rendszer nélkül kezelték, egyes erdőrésztleteket letaroltak, majd a felújulás a „természetre bízott”. Szokásban volt a sarjrol felújult erdő kezdeti erős nyesése. Állapotukat rontotta a közelében folyó legeltetés. Az erdők bevallott célja a fanyerésen kívül a legelő állatok védelme volt. Elsősorban a közlegelőn lévő gulyák védelme, tavasszal és ősszel, a hideg eső és szelek, nyáron pedig a meleg ellen. Ezt a tényt azzal indokolták, hogy a legelő állat védelme több hasznot ad a közösségnek, mint a földhasználat, mert a többszáz ezer forint értékű (akkori pénzértékre kell gondolni!) jószágban a tavaszi fagyos eső több kárt tehet, mint az egyévi fahasználat használata. Mivel pedig a legelőkénti és tűzifahasznosítást a kemény és lágy lombos erdők harmonikus aránya szolgáltatta a legjobban, azért az erdők fafaj összetétele is e szerint alakult. A fő fafaj a kanadai nyár és az akác volt. Kettőjük közül az utóbbi volt a fontosabb, oly annyira, hogy mindkét fanem számára alkalmas termőhelyre az akácot ajánlották első helyen. A ma általánosan elterjedt fenyők közül még mind a szurkos (=fekete), mind az erdeifenyőt ajánlották,

de a mai megítéléssel ellentétben az agyagos összetételű laposokat gondolták velük beültetni. Jórészt ez a felfogás magyarázza azt, hogy az idősebb fenyvesek a homokon általában jobb termőhelyeken találhatóak (pl. Kunadacs környéki Hodályi-fenyves). Hasonlóképpen a laposokra ajánlották a tölgyet is, de csak szórványosan, kisebb foltokban.

A többi helyen, mint korábban már szó volt róla, az akác és a nyár volt a fő fafaj. Részarányukat 50—50%-osan tartották helyesnek. Népszerűségüket nemcsak gyakorlati használhatóságuk, de az a körülmény is erősítette, hogy mindkét fafaj kitűnően sarjzatható. Mivel az így kezelt erdők jövedelme viszonylag csekély volt, a gazdálkodás eredményességét az erdei legeltetéssel kívánták fokozni, ehhez igazodott a vágásforduló is, ezt sarjerdők esetén 30 évben szabták meg. A vágások után 4—6 évig az erdők utókiméletet kaptak, majd 3—4 évig kizárólag birkával, később marhával és lóval engedték az erdőt legeltetni.

Az éves vágások fáját lábon adták el, a vágatás és az elszállítás a téli hónapokban történt. Mivel az akkori körülmények között a fa kelendőségi viszonyai nem voltak kedvezőek, az évi fatermést nem tudták minden évben értékesíteni. Hátrányként említi az üzemterv, hogy a fafeldolgozó üzemek hiányoztak a térségben, ez is oka a fa gyenge kelendőségének.

Érdekes áttekintésünk a felújítás megvalósítását is. A fő felújítási mód a sarjzatatás volt. Mivel azonban az állományok hézagosak voltak, a sarj újulat nem tudta a területet befedni, szükség volt a hézagok beültetésére is. A záródás 0,5-ig való elérésére nyárdugványokat javasoltak, e mellett minden teret akáccal terveztek beültetni. Ahol elegendő nyárasok voltak, vagy ahol a záródás 50%-osnál gyengébb volt, ott az akácot kellett előnyben részesíteni. Az elegendő akácosokat nyárdugványokkal javasolták kipótolni. A felújítást követő években szünetelt a legeltetés, megindítását a városi erdészeti gazdasági bizottság szakvéleménye engedélyezhette. Ennek hivatalból a városi főerdész is tagja volt. A legeltetés maximuma: egy lóra vagy szarvasmarhára vagy 5 db sertésre 4 hold erdőt számítottak. A legeltetést csak a nyári időszakban engedélyezték, nyilvánvalóan ekkor volt olyan fűtermés, amely a jószágot élelemmel ellátta. Ültetési anyagként 2—3 éves akáccsemetét használtak, kiültetés után visszametszették. Nyáarak közül egyéves kanadainyár dugványt írtak elő, kivételképpen jegenyenyárat is ültettek. Az akáccsemetét a bugaci erdő erdőőri laka melletti csemetekertben nevelték, míg a fenyőfélék és a tölgyfa 2 éves csemetéjét központi faiskolából szerezték be. A felújításokat koratavasszal vagy késő ősszel kellett végezni.

A terület kezeléséhez tartozik az, a maga idején haladó előírás, amely az erdészek alkalmazását szakképzettséghez kötötte. Az erdők igazgatását segítette az erdőhatárok megjelölése. Ehhez földbe ástott, számozott akácfaoszlopot használtak. Veszélyeztetett helyeken ezt még árokással is kiegészítették. Érdekes előírás volt, hogy az erdőszeleket az állomány fanemétől eltérő más fafaj kétsoros elültetésével kellett szabatosan megjelölni. Ugyancsak szokás volt az, hogy a vágásra jelölt erdőrészekben jelző oszlopokra égetéssel jelölték a vágáselőírást.

Az elmondottak sok tanulságot szolgálnak a mai jelenségek magyarázatára. Ezek közül érdemes néhányra rámutatnunk:

— A bugaci erdők összetétele, növényanyaga jelentősen magyarázható a nagyarányú legeltetéssel. Közismert, hogy a boróka elterjedésének kedvez a legeltetés. Magjának elterjesztésében a rigókon kívül a birka bundája játszott szerepet, a lehullott magot pedig a legelő birka éles körmeivel szinte elvetette, beleásta a laza homokba. Ugyanakkor a fűvek elterjedésének a marha, illetve

lőlegeltetés vált hasznára. A csírázó fűmagnak ugyanis meghatározott fejlődési fázisában kedvez, ha a marha vagy lópata szélesebb, lapos felületű taposása éri. Ily módon terjedhetnek el a bugaci erdőben a *Poa compressa*, *Poa angustifolia*, *Andropogon ischaemum*, *Tragus racemosus* stb.

— Az erdőkben elegyesen előforduló fehérynár és akácfontok kialakulását is a fenti gazdálkodási mód hozta létre. Ugyanez mutatja, hogyan keveredett egy-egy — idős példányként ma is fellelhető — jegenyenyár vagy feketenyár a számukra szokatlan környezetbe.

— A feketefenyő csemetéknek beszerzési helye a magyarázat arra, hogy a homoki erdők feketefenyveseinek összetétele heterogén, nem egységes származású és változatú.

— A kis foltokban megjelenő kocsányos tölgyek egy részét is alighanem ültették, jó érzéssel megválasztva a neki való, mélyebb, a vízrendezés előtt még talajvízközeli termőhelyeket.

— A régi gazdálkodási rend a kezdete a ma, különösen a Nyírségben, de a Duna—Tisza-közi homokon is sikeres akác-fehér-szürkenyár elegyes vagy akác-nemesnyár elegyes erdőknek. A gyorsan felugró fehérynár sarjak alatt több fű telepedhetett meg, ez szolgálta a legeltetési főcélt, míg az akác a környéken kelendő tűzifatermesztés alapja volt. A kettő együtt szerencsésen keveredett. Bár a legeltetés az erdőben ma már megszűnt, hacsak a vadat nem számítjuk, a két fafaj elegyítése ma is életképes.

— Érdekesen változott a fenyő megítélése. Míg korábban a lapos, jó adottságú, jelenleg inkább az igényes lombos fajoknak fenntartott helyeken látszott jobbnak, ma már kiszorult a buckák leggyengébb termőhelyeire. Mivel a termőhelyi adottságuk a nagyterületű lombos fafajú erdősítések részére kedvezőtlenek voltak, sok akácmetető keletkezett, valamint a fehérynárok sem mutattak mindenütt jó növekedést, foltosan maradtak csak meg és állták a versenyt a többi fafajjal.

— Érdekes azt is megfigyelni, hogy a 100 év előtti üzemterv a szélverés, homokfújás okozta károkról alig tud, ezekre nem ír elő óvórendszabályokat. Nyilvánvalóan a felújított erdőrészeket a környező idősebb állományok védték a homoktól. A homoki erdőkben (Bugac, Kunadacs stb.) tapasztalható kis területű erdőrészeknek is ez a magyarázata.

Tiszteletdiplomás erdőmérnökök 1981-ben. Az Erdészeti és Faipari Egyetem 1981. szeptember 9-én tartott tanévnyitói ünnepi tanácsülésén vasoklevél kítüntet-

tésben részesült *Bencsik Mátyás* (Pozsony), gyémántoklevélben *Maron Géza* (Budapesti) és *Sima Antal* (Sátoraljaújhely), aranyoklevelet kapott *Genersich László* (Budapest) és *Porst József* (Pápa).

Tiszteletdiplomások az átadási ünnepségen: *Genersich László*, *Bencsik Mátyás*, *Maron Géza*, *Sima Antal*